

До спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01
ПВНЗ Університету Короля Данила
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету Єрмоленка Дмитра Олександровича на дисертацію Ганьби Олега Борисовича за темою «Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретико-правові засади», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність дисертаційного дослідження. Значне підвищення ролі держави в забезпеченні національної безпеки України значно актуалізує проблему вдосконалення правового регулювання суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки України та визначення шляхів і заходів забезпечення якості їх реалізації з урахуванням перебування України у стані гібридної війни з РФ та інших суб'єктивних і об'єктивних факторів.

Варто погодитися з автором, що актуальність поданої на захист дисертаційної роботи зумовлюється такими обставинами:

посиленням існуючих і виникненням нових загроз як у сфері національної безпеки України, так і у сфері її прикордонної безпеки;

станом збройного протистояння України з РФ в результаті анексії Криму та м. Севастополя, а також окупації окремих районів Донецької та Луганської областей;

втратою контролю над значною ділянкою державного кордону України з РФ;

тенденцією активізації транскордонної злочинності у зв'язку зі світовою економічною кризою, викликаною пандемією COVID-19 та іншими причинами;

потребою відновлення територіальної цілісності нашої держави, її суверенітету та недоторканності в межах державного кордону України;

нагальністю ефективного забезпечення охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні тощо.

Викладені та інші обставини викликають потребу докорінної модернізації правового регулювання усіх видів суспільних відносин, у тому числі і у сфері прикордонної безпеки.

Необхідність всебічного наукового опрацювання заявленої теми, а відповідно і її актуальність визначається не тільки практичним значенням досліджуваної проблематики, а й недостатнім рівнем її науково-теоретичного, системного пізнання як цілісного явища. Про це свідчить проведений дисертантом огляд джерельної бази, який вказує на те, що комплексно на загальнотеоретичному, галузево-теоретичному та конкретно-практичному рівнях з позицій історико-логічного підходу проблема не досліджувалася.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, узагальнень та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертаційної роботи, основна частина якої складається з п'яти розділів (Розділ 1 «Історіографія та методологічні засади дослідження проблеми»; Розділ 2 «Поняття, сутність, структура механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки України та шляхи підвищення його ефективності»; Розділ 3 «Загальнотеоретична характеристика правових відносин у сфері прикордонної безпеки України»; Розділ 4 «Класифікація правових відносин у сфері прикордонної безпеки України»; Розділ 5 «Перспективи розвитку правової регламентації та підвищення ефективності реалізації змісту правових відносин у сфері прикордонної безпеки України»), та автореферату свідчить про науково обґрунтоване обрання автором системного та історико-логічного підходів як базових для комплексного опрацювання проблем правовідносин сфери прикордонної безпеки, починаючи з їх зародження як архаїчних охоронно-захисних відносин родового суспільства.

У дисертації чітко визначені об'єкт, предмет, мета, завдання та структурно-логічна послідовність дослідження. Споглядається належний ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшло відображення у сформульованих дисертантом наукових положеннях, висновках, рекомендаціях та забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних засад. Має місце застосування широкого кола пізнавальних засобів, наукових підходів, принципів, трьох рівнів методів пізнання з допомогою яких, на наш погляд, успішно вирішені завдання дослідження. Так, поєднання діалектичного, історико-логічного, системного, функціонального, синергетичного, антропоцентричного та інших методологічних підходів; принципів історизму, всебічності та повноти дослідження, об'єктивності пізнання, методологічного плюралізму, системності наукового пізнання та інших; відповідного набору трирівневої системи методів: філософських (світоглядних), загально-наукових (міждисциплінарних) та спеціально-наукових дозволило максимально повно виокремити та охарактеризувати специфічні ознаки, очевидні та приховані сторони як досліджуваних правовідносин, так і їх правового регулювання. Зазначене яскраво виявляється в авторських дефініціях, узагальненнях, висновках та розмежуваннях відмінностей суміжних понять і категорій тощо.

Успішному вирішенню окреслених завдань дослідження, обґрунтованому формулюванню відповідних наукових визначень, положень, висновків і рекомендацій сприяло також те, що дисертант використав широку джерельну базу дослідження як україномовних і російськомовних, так і англо та іншомовних наукових праць, а також нормативно-правових актів (всього використано 606 джерел). При цьому близько 150 з них – монографічних і дисертаційних робіт.

Достовірність та новизна результатів дослідження. Вірогідність викладених наукових положень, узагальнень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на науково-практичних конференціях, засіданнях кафедр

закладів вищої освіти, інших наукових заходах. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим комплексним фундаментальним науковим дослідженням правових відносин у сфері прикордонної безпеки України, у якому аргументується їх становлення та розвиток ще в первісному суспільстві на основі мононорм архаїчного права; особливості їх подальшої трансформації у класові правовідносини позитивного юридичного права державно-організованого суспільства та сучасний стан їх функціонування у сфері прикордонної безпеки України.

Беззаперечною новизною здобутків автора, на нашу думку, є також те, що йому вдалося аргументовано довести, що зародження та розвиток правовідносин у сфері прикордонної безпеки бере свій початок з архаїчних відносин первісного суспільства, які регулювалися мононормами архаїчного права та були пов'язані з необхідністю охорони й захисту території компактного проживання відповідних племен і природних джерел забезпечення їх існування.

В аналогічних часових межах автор обґрунтовує виникнення юридичних фактів та суб'єктів сучасних правовідносин, початок зародження та розвитку яких було покладено учасниками архаїчних відносин родового суспільства, що поступово, еволюційним шляхом перероджувалося у суб'єктів правовідносин позитивного юридичного права. Завдяки виокремленню та аналізу загальних і специфічних ознак сучасних суб'єктів правовідносин сфери прикордонної безпеки автором сформульована їх дефініція, у якій знайшли своє відображення особливості правовідносин та їх суб'єктного складу з урахуванням досліджуваної сфери.

Дисертантом запропоновані власні критерії класифікації суб'єктів правовідносин, зумовлені специфікою зазначеної сфери та наявністю спеціального правового статусу у таких суб'єктів, що дозволило більш повно визначити та охарактеризувати місце і значення охоронних і захисних правовідносин в забезпеченні прикордонної безпеки України.

Досить переконливо обґрунтовано позицію, що теоретична модель правовідносин, яка закладена в норму права, та реально втілювані у практичну діяльність конкретні правовідносини у формі службових повноважень не є

тотожними, що підтверджується низкою викладених відмінностей, запропонованих автором.

Дисертант аргументовано доводить, що розв'язання проблем диференціації сучасних правових відносин варто починати із запропонованих критеріїв класифікації архаїчних відносин первісного суспільства, що забезпечило гармонізацію переходу до характеристики загальних підстав класифікації сучасних правовідносин, а відтак і виокремлення додаткових критеріїв, у яких відображена специфіка досліджуваної сфери.

На наш погляд, досить вдало і конкретно сформульовані автором пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з метою втілення напрямків удосконалення правової регламентації та шляхів і заходів підвищення ефективності реалізації змісту правових відносин у сфері прикордонної безпеки України та інші новели, що свідчить про високий рівень і глибину осягнення проблем дисертаційного дослідження.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Узагальнюючи викладене можна констатувати, що дисертаційна робота О.Б.Ганьби виконана на високому рівні, її структура логічно побудована, ключові проблеми чітко сформульовані, наукові положення характеризуються достатнім ступенем обґрунтованості та достовірності, висновки та рекомендації мають вагомe значення для подальшого розвитку теоретико-правової науки.

Одержані в процесі роботи над дисертацією основні результати з достатньою повнотою відображені в авторефераті, трьох монографіях, вісімнадцяти наукових статтях (опублікованих у наукових фахових виданнях України) та чотирьох (опублікованих у наукових виданнях зарубіжних держав), а також у двох окремих працях, які додатково відображають наукові результати дисертації. Наведені кількісні дані свідчать, що дисертантом виконані усі чинні формальні вимоги, які пред'являються до здобувачів наукового ступеня доктора наук: одна монографія і не менше 20 статей в українських та зарубіжних паперових або ж електронних наукових журналах. Окрім зазначеного, результати дослідження були апробовані на шістнадцяти науково-практичних конференціях, тези яких були опубліковані в таких

містах, як Арад, Дніпро, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ, Одеса, Острог, Харків, Хмельницький, що позитивно характеризує географію поширення наукового доробку автора дисертаційної роботи. Вони відповідають вимогам, що пред'являються до такого роду публікацій і відображають планомірний процес роботи докторанта над опрацюванням елементів предмету дослідження.

Автореферат відображає структуру дисертаційної роботи, а зміст ідентичний основним її положенням.

Загалом зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а її форма (редакційно-технічне оформлення) відповідає положенням Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до докторських дисертацій. Теж саме можна зазначити і щодо мовностилістичного оформлення дисертаційної роботи. Вона підготовлена довершеною літературною мовою, її текст характеризується смисловою завершеністю, цілісністю і логічною пов'язаністю, а також якістю та лаконічністю викладу матеріалу.

Дискусійні питання та зауваження до дисертації. Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу О. Б. Ганьби, водночас вважаємо, що вона завдяки пошуковому характеру, дискусійності окремих думок та лаконічності викладу деяких тверджень і висновків містить окремі положення, що викликають зауваження та потребують уточнень і додаткових пояснень дисертанта під час захисту:

1. Так, характеризуючи у підрозділі 1.2 «Історико-правові аспекти становлення та розвитку правових відносин у досліджуваній сфері» процеси еволюції правовідносин досліджуваної сфери дисертант достатньо акцентує увагу на історичних причинах поступового ускладнення змісту охоронних і захисних правовідносин, зумовлених об'єктивними та суб'єктивними факторами економічного, політичного та соціального характеру. Вони згадуються і в інших підрозділах роботи, особливо у підрозділі 4.3

(«Регулятивні, охоронні та захисні правовідносини у сфері прикордонної безпеки, їх взаємозумовленість та трансформація»), у якому, окрім інших положень, висвітлюється роль та значення охоронних і захисних правовідносин, особливості їх реалізації в умовах воєнного протистояння на сході України. На нашу думку, варто було б більш чітко у вигляді окремого переліку викласти причини поступового ускладнення охоронних і захисних правовідносин, що дало б можливість прослідкувати еволюцію їх розвитку протягом певного історичного відрізка життєдіяльності України.

2. Аналізуючи специфіку правових відносин у досліджуваній сфері, автор аргументовано у підрозділі 3.2 «Специфіка правових відносин у сфері прикордонної безпеки України» наголошує, що такий аналіз потребує проникнення в сутність головних найбільш вживаних понять і категорій зазначеної сфери, визначення їх меж дії та призначення задля чіткого розмежування у науковому та практичному обігу. У зв'язку з цим дисертант формулює власні визначення понять «прикордонна політика» та «прикордонна безпека», розмежовує поняття «безпека державного кордону» та «прикордонна безпека». При цьому у статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, законодавець з незрозумілих причин оминає своєю увагою визначення понять «прикордонна безпека» та «безпека державного кордону», хоча пропонує дефініції національної, воєнної, громадської та державної безпеки України. Проте в кінці згаданої статті (ч. 2) зазначає, що «інші терміни в цьому Законі вживаються у значенні, наведеному в інших законах України». Тому вважаємо, що пропонуючи зміни до чинного законодавства в підрозділі 5.3 «Напрямки удосконалення правової регламентації та шляхи і заходи підвищення ефективності реалізації змісту правовідносин у сфері прикордонної безпеки України», дисертанту варто було внести пропозицію щодо законодавчого закріплення у згаданому законі визначення «прикордонна безпека», а в Законі України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року № 1777-XII запропонувати законодавче закріплення поняття «безпека державного кордону», оскільки

трактування зазначених понять відсутнє в інших законодавчих актах, а їх значення в умовах військового протистояння є очевидним.

3. Характеризуючи у підрозділі 4.3 «Регулятивні, охоронні та захисні правовідносини у сфері прикордонної безпеки, їх взаємозумовленість та трансформація» регулятивні, охоронні та захисні правовідносини, підкреслюючи їх роль та значення в оперативно-службовій діяльності Державної прикордонної служби України та інших органів сектору безпеки і оборони дисертант пропонує авторські додаткові критерії класифікації захисних правовідносин. На нашу думку, для повноти дослідження Ганьбі О. Б. варто було запропонувати ще й додаткові критерії класифікації охоронних правовідносин досліджуваної сфери з урахуванням їх можливої взаємної трансформації та вагомої ролі в забезпеченні прикордонної безпеки України.

4. У багатьох підрозділах дисертаційного дослідження (1.2; 3.2; 3.3; 4.3 та ін.) автор певною мірою торкається особливостей реалізації охоронних і захисних правовідносин у сфері прикордонної безпеки. На наш погляд, варто було концентровано окремим переліком висвітлити особливості такої реалізації в умовах проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, враховуючи їх вагоме значення у забезпеченні як національної безпеки України, так і її прикордонної безпеки.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації вимогам міністерства освіти і науки України. Отже, відзначені зауваження та побажання носять загалом дискусійний та уточнюючий характер, не торкаються принципів положень та здобутків дисертанта, спрямовані на підтримку, поглиблення та конкретизацію його позицій. Тому висловлені зауваження та побажання не ставлять під сумнів отримані наукові результати та цілком можуть бути враховані у подальших наукових розвідках автора дисертаційної роботи.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою дисертантом кваліфікаційною науковою працею, яка містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі теорії та історії держави і права.

Зміст представленої роботи свідчить про її відповідність спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Відтак, за актуальністю обраної теми, науковою новизною і практичним значенням одержаних результатів, редакційно-технічним і мовно-стилістичним оформленням дисертаційна робота О. Б. Ганьби на тему «Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретико-правові засади» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор – Олег Борисович Ганьба на підставі прилюдного захисту заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії і теорії
держави та права
Запорізького національного університету

Єрмоленко Д. О.

Підпис Д.О. Єрмоленка засвідчую

Перший проректор

Бондар О.Г.